

ΕΝΑ ΘΑΣΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ 1903

Σαπφώ Αγγελούδη

Ο μελετητής της παραδοσιακής θασίτικης αρχιτεκτονικής που επιλέγει να παρουσιάσει ένα συγκεκριμένο κτίριο συνήθως οδεύει σε μονόδρομο. Ξεκινά με την αποτύπωση, συνεχίζει με τη φωτογράφιση και τη μελέτη του κτιρίου και συγχρόνως ψάχνει για πληροφορίες. Οι πληροφορίες είναι συνήθως προφορικές και όχι πάντα αξιόπιστες. Γι' αυτό το λόγο είναι εξαιρετικά τυχερός όταν ανακαλύψει την οικοδομική επιγραφή του κτιρίου ή κάποια γραπτή πληροφορία.

Η εξήγηση είναι απλή. Οι Βούλγαροι κατά τη διάρκεια της κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης (Μάιος 1941 - Σεπτέμβριος 1944) έκαψαν ή λεηλάτησαν τα κοινοτικά και τα περισσότερα ιδιωτικά αρχεία, καθώς και τις βιβλιοθήκες της Θάσου. Την καταστροφή συμπλήρωσε ο φόβος των κατοίκων που φρόντισαν μόνοι τους να εξαφανίσουν τα έγγραφα και τα βιβλία τους¹.

Η εύρεση επομένως ενός συμβολαίου ανέγερσης «Κοινοτικού ιδρύματος εν Λιμεναρίοις» στο αρχείο του Καστρινού γιατρού Αυγουστή Αναστασιάδη κρίθηκε εξαιρετικά ενδιαφέρονσα². Το συμβόλαιο είναι σωστά συνταγμένο, γραμμένο στις τρεις πρώτες σελίδες δίφυλλου χάρτου, διαστάσεων 0,26×0,20 τ.μ., τσακισμένο μια φορά κάθετα και μια φορά οριζόντια, με ελάχιστα ορθογραφικά λάθη. Θα πρέπει να γράφτηκε από μορφωμένο Καστρινό, πιθανόν από το γραμματέα της Κοινότητας ή το δάσκαλο του χωριού.

Αλλά ας διαβάσουμε το συμβόλαιο.

1. Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Θάσου 1453-1912*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 8.
2. Ευχαριστώ το Γιώργο Αυγουστήδη για την ευγενική παραχώρηση φωτοτυπίας του εγγράφου μέσω του κ. Κ. Χιόνη, τον οποίο ομοίως ευχαριστώ.

Συμβόλαιον

Δι' ου καθίσταται δήλον ότι μεταξύ της κοινότητος Κάστρου και του εκ Βάβδου αρχιτέκτονος κ. Βασιλείου Χρήστου συνεφωνήθησαν σήμερα τα εξής:

Α. Ιον. Ο εν λόγω Βασίλειος Χρήστου αναλαμβάνει υπ' ιδίαν ευθύνην την οικοδόμησιν διά κτιστών και την εσωτερικήν διά ξυλουργών πλήρη αποπεράτωσιν της εργασίας, ήτις θα απαιτηθή, ενός κοινοτικού ιδρύματος εν Λιμεναρίοις, ένθα υπάρχει το ήδη ετοιμόρροπον της Κοινότητος, υπό τους ακολούθους όρους: το μήκος και το πλάτος του ανεγερθησομένου οικοδομήματος θα είνε όσον θα επιτρέψη ο χώρος του υπάρχοντος οικοπέδου, το ύψος αυτού υπέρ την επιφάνειαν της γης θα είνε 7,50 γαλλικών μέτρων, ων το 1,50 χρησιμοποιηθήσεται δι' υπόγειον, τα δε λοιπά 6 διά τας δύο του οικοδομήματος οροφάς, εσομένον διωρόφον· εις το υπόγειον γενήσονται δύο παράθυρα και μία θύρα εις το κάτω πάτωμα ωσαύτως μία θύρα εισόδου και δύο παράθυρα· θα χωρισθή δε τούτο διά δύο διαχωρισμάτων μετ' εισόδων εις αυτά· η από του κάτω πατώματος εις το άνω άγουσα κλίμαξ θα είνε εσωτερική ξύλινη. Εις το άνω πάτωμα θα γίνωσι δύο δωμάτια μετά θυρών καλώς επεξεργασμένων, εν μαγειρείον, μία θύρα δι' απόπατον, μη συμπεριλαμβανόμενον εν τη συμφωνία, και ετέρα θύρα δι' εξώστην κατασκευασθησόμενον· πέντε παράθυρα ωσαύτως εις το πάτωμα τούτο, όπου θα αρμόσωσιν δύο καπνοδόχοι, μία των μαγειρείων και ετέρα του κάτω πατώματος. Τα δάπεδα αμφοτέρων των πατωμάτων γενήσονται μπετερμές· || η οροφή του άνω πατώματος γενήσεται ως η της οικίας του κ. Γεωργίου Φ. Κρητικού· τα διαχωρίσματα και των δύο πατωμάτων θα γίνωσι σουφά ντουμπιά· εις το άνω δε πάτωμα, εντός των δύο δωματίων, άνωθεν του δαπέδου, θα γίνη δεύτερον σουφά ντουμπιά προς μη καταστροφήν των τοίχων εν τη ερείσει των εδρών εις αυτόν. Τα εσωτερικά και τα εξωτερικά σουφαντίσματα του οικοδομήματος θα είνε ως τα της οικίας του Γεωργίου Κρητικού. Τα παράθυρα όλα θα είνε με σίδηρα, τα μεν κάτω με κανάτια και τσερτσεβέδες, τα δε άνω μόνον με τσερτσεβέδες. Αι δύο θύραι των δωματίων του άνω πατώματος θα γίνωσι μονόφυλλοι, τεμαχισταί. Η εις το άνω πάτωμα ανήκουσα πρόσοψις, η προς την θάλασσαν, θα γίνη τσιατμάς λίθινος με πλάτος 0,25 του μέτρου. Η στέγη άνωθεν θα γίνη με διπλήν γρηπίδα, ως η της εν τω χωρίω Εκκλησίας· η δε επιστέγασις γενήσεται με πλάκας εις εν μέτρον ολόγυρα, η δε επίλοιπος θα γίνη με κεραμίδια ευρωπαϊκά. Την προς οικοδόμησιν απαιτηθησομένην ύλην, λίθους, ξυλείαν οικοδομήσιμον, ως και τα απαιτηθησόμενα σανίδια, σίδηρα, και εν γένει πάντα ανεξαιρέτως τα υλικά, άπερ θα απαιτηθώσι προς αποπεράτωσιν εντελή και καλήν του όλου οικοδομήματος υποχρεούται να φροντίση ο εν λό-

γω Βασίλειος Χρήστος, εξαιρουμένης της ασβέστου, την οποίαν θα παράσχη η Κοινότης, ήτις θα δώση ωσαύτως και τας απαιτηθησομένας σκαπάνας, πτυάρια και λοστόν. Ο ρηθείς Βασίλειος Χρήστος οφείλει, όπως μετ' άκρας επιμελείας και φιλοκαλίας επιτελέση το ανατεθέν αυτώ καθήκον, ίνα το κοινοτικόν τούτο οικοδόμημα οικοδομηθή εντελές κατά την στερεότητα και τον καλλωπισμόν εσωτερικώς και εξωτερικώς. || Β. 2ον. Η ρηθείσα δε κοινότης Κάστρου προς αμοιβήν και αντιμισθίαν της ανατεθείσης τω εν λόγω Βασιλείω Χρήστω εργασίας, ων ούτος ανέλαβεν εργολαβικώς, οφείλει, όπως παράσχη αυτώ διά την τελείαν του έργου αποπεράτωσιν εκατόν (αριθ. 100) λίρας Οθωμανικάς, ων αι 10 δίδονται προκαταβολικώς προ της ενάρξεως της εργασίας, άλλαι δε πενήκοντα θα δοθώσι μετά τρεις μήνας από σήμερον, προχωρούσης και φαινομένης και της γινομένης εργασίας, αι δε υπολειπούμεναι τεσσαράκοντα θα δοθώσι τη 30ή Ιουνίου του επιόντος έτους 1904.

Πάσα δε η εκ του ετοιμορρόπου ήδη της Κοινότητος καταστήματος εξαχθησομένη ύλη, λίθοι κ.τ.λ. παραχωρείται εις τον ρηθέντα Βασίλειον Χρήστον, μηδενός κατοίκου δυναμένου να λάβη τι εξ αυτών. Η αποπεράτωσις του οικοδομήματος γενήσεται εντός εξ μηνών.

Εφ' ώ και εγένοντο δύο όμοια συμβόλαια υπογραφέντα παρά των συμβληθέντων μερών, ων εκάτερον κρατεί ανά εν, όπως χρησιμεύη αυτώ προς ασφάλειαν. |

Και εις ένδειξιν υποφαινόμεθα

Εν Κάστρω τη 30 Μαρτίου 1903

Η Μουχταροδημογεροντία Κάστρου

Βασίλειος Μάρκου

Γιώργος Λορέντζου

Αναγνώστης Λαζάρου

Ιωάννης Α. Καϊδης

Απέναντι της συμφωνημένης εργασίας εμετρήθησαν σήμερον λίρες Τουρκίας πέντε, αρ. 5. Κάστρω τη 10 Απριλίου 1903.

Βασίλειος Χρήστος διά χειρός Σ. Α. Σωτηριάδου.

Έλαβον έτέραν μίαν λίραν Τουρκίας παρά του ταμιά Βασιλ. Εμμανουήλ Πιστέλα. 1903 Μαΐου 19 Λιμενάρια.

Βασίλ. Χρήστος υπό Γ. Φ. Κρητικού.

Στο συμβόλαιο λοιπόν, που μόλις διαβάσαμε, συναλλάσσονται η μουχταροδημογεροντία Κάστρου και ο αρχιτέκτονας Βασίλειος Χρήστος από τη Βάβδο Χαλκιδικής. Η Βάβδος, γνωστή από τα μεταλλεία της, βρίσκεται στο

κέντρο της Χαλκιδικής, ΒΑ του Πολύγυρου, από τον οποίο απέχει 24 χλμ. Η Χαλκιδική βρίσκεται την εποχή αυτή σε συνεχή συναλλαγή με τη Θάσο.

Το Κάστρο, το παλιό χωριό της κοινότητας Λιμεναρίων, είναι κτισμένο στο κέντρο του νησιού, σε υψόμετρο 492 μ. Απέχει 14 χλμ. από τη θάλασσα. Στη ΝΑ άκρη του οικισμού υπάρχει φυσική οχυρή θέση³, όπου σύμφωνα με επιγραφές των αρχών του 15ου αιώνα Κων/πολίτες κάτοικοι είχαν κτίσει κάστρο. Μετά την κατάληψη της Θάσου από τους Τούρκους με συνθήκη το 1455, οι πρώτες πληροφορίες για ύπαρξη οικισμού δίνονται από αλληπάλληλα φερμάνια του 1791-92, του Σελίμ του Γ⁴. Σ' αυτά ο οικισμός αναφέρεται ως Νέο Κάστρο (Γενή Χισάρ), χαρακτηρισμός που μπορεί να αποδοθεί σε σύγχρονη μετακίνηση κατοίκων από νοτιότερες ανασφαλείς περιοχές στη θέση αυτή. Γρήγορα πάντως έπαψε να θεωρείται νέο, αφού στο δεύτερο μισό του 19ου αι., ονομάζεται απλώς Κάστρο και στις αρχές του 20ού Παλαιόκαστρο, όταν οι κάτοικοι μετακινήθηκαν στα Λιμενάρια και στα κοντινά Καλύβια, όπου διατηρούσαν τις καλύβες ελαιοσυλλογής τους⁵. Στο Κάστρο σήμερα σώζονται αρκετά σπίτια, η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου (1804)⁶ και το παλιό σχολείο.

Οι λόγοι της μετακίνησης οφείλονται στην εξαφάνιση της πειρατείας που μάστιζε παλιότερα το νησί⁷, αλλά κυρίως στη δημιουργία πολλών θέσεων εργασίας στα μεταλλεία τσίγκου της γερμανικής εταιρείας Speidel, που ήδη λειτουργούν πλήρως το έτος αυτό. Οι θέσεις είναι πολλές και ο κίνδυνος να φέρει ο εργοδότης ξένους εργάτες ορατός. Έτσι μ' έγγραφό του ο μουτσαρίφης Θάσου Κιαζήμ προς τους μουχτάρηδες του γειτονικού Θεολόγου, στις 14-9-1903, τους παροτρύνει να δείξουν οι εργαζόμενοι άμιλλα στην εργασία τους αλλά και να βρουν και νέους εργάτες για απασχόληση ώστε να αποφευχθεί η πρόσληψη αλλοδαπών⁸.

Την πιθανότητα εγκατάστασης της μεταλλευτικής εταιρείας στα 1902,

3. *Ch. Bakirtzis*, *Trois inscriptions de Kastro (Thasos)*, *Thasiaca* (1979). Supplement V του *Bulletin de Correspondance Hellenique*, έκδοση της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, σσ. 455-466.

4. *A. E. Bakalopoulos*, *Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912*, Paris 1953, σσ. 89-97.

5. *S. Angeloudi - G. Belenis*, *The traditional settlement of Kastro*, *Balkan Studies*, τ. 24, Thessaloniki 1983, σσ. 19-28.

6. *Σ. Π. Αγγελούδη*, *Ο Άγιος Αθανάσιος Κάστρου Θάσου*, *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την άλωση*, έκδοση ΕΜΠ 1979, σσ. 21-32.

7. *N. Κοντογιάννης*, *Οι πειρατές και η Θάσος*, Αθήνα 1915.

8. *K. Χιόνη*, Ένα πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων των ετών 1902-4 από το Θεολόγο, «Θασιακά», τ. 2 (1985), σ. 103.

έτος που το νησί επανήλθε στην τουρκική κατοχή⁹, μετά την τουρκοαιγυπτιακή διοίκηση (1813-1902), πρέπει να την αγνοούσαν εντελώς οι Καστρινοί. Έτσι εξηγείται η συνεχιζόμενη στο χωριό οικοδομική δραστηριότητα από ιδιώτες αλλά και από την Κοινότητα, η οποία μόλις το 1896 επισκεύασε το σχολείο του Κάστρου.

Παρ' όλα αυτά η οδυνηρή οικονομικά απόφαση της επίσημης μετακίνησης του χωριού στα Λιμενάρια αποφασίστηκε τον ίδιο χρόνο της εγκατάστασης της εταιρείας, όπως μαρτυρεί το συμβόλαιο που μελετάμε. Στα Λιμενάρια, στο Χαμηδιέ όπως λεγόταν παλιά, ήδη την εποχή αυτή υπάρχουν αρκετά κτίσματα. Απ' αυτά, το σημαντικότερο είναι το νεοκλασσικό σπίτι του Γεωργίου Κρητικού με οικοδομική επιγραφή 1898. Η ανάπτυξη του νέου οικισμού υπήρξε εντυπωσιακή. Χαρακτηριστικά αναγράφεται σε επιστολή του 1905 ότι το Λιμενάρι είναι Καλλιφόρνια, καθώς σ' αυτό εργάζονται 2.000 ξένοι εργάτες. Τα ατμόπλοια δεν λείπουν. Μέγαρα μεγάλα δόθηκαν εργολαβικά και άρχισαν να κτίζονται εργοστάσια. Σ' άλλη επιστολή του 1906 διαβάζουμε ότι για την αγορά κεντρικού οικοπέδου απαιτούνται τουλάχιστον 12 λίρες¹⁰.

Ας επανέλθουμε όμως στο συμβόλαιο, για να εκμαιεύσουμε νέες πληροφορίες. Η πρώτη είναι ότι ο αρχιτέκτονας αναλαμβάνει την κατασκευή διά κτιστών και ξυλουργών του ιδρύματος στα Λιμενάρια, όπου ήδη υπάρχει το παλιό ετοιμόροπο. Ήδη δηλαδή από νωρίτερα η Κοινότητά, πιθανόν λίγο μετά την εγκατάσταση της εταιρείας Speidel, έχει στεγαστεί εκεί, συγκεκριμένα στο «Βιγλαριό», για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των εργαζομένων στα Λιμενάρια.

Στη συνέχεια περιγράφεται το κτίριο. Θα κτιστεί στην παλιά θέση, σε όσο πλάτος και μήκος επιτρέπει το οικόπεδο, γεγονός που μαρτυρεί ότι την εποχή αυτή δεν υφίσταται ο συντελεστής δόμησης των οικοπέδων¹¹. Ισχύει όμως ο περιορισμός στο ύψος, που είναι 7,50 γαλλικά μέτρα¹², ενώ στο συγκεκριμένο τομέα σήμερα είναι 8,50 μ. Από τα επιτρεπόμενα μέτρα το 1,50 θα χρησιμοποιηθεί για υπόγειο, τα δε άλλα 6 για τους δύο ορόφους, όπως ισχύει

9. Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Θάσου*, σσ. 158-166.

10. Κ. Χιόνη, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου, «Θασιακά»*, τ. 3 (1986), σσ. 166-167.

11. Συντελεστής δόμησης (σ.δ.) είναι ο αριθμός, ο οποίος πολλαπλασιαζόμενος με την επιφάνεια του οικοπέδου δίνει τη συνολική επιφάνεια όλων των ορόφων που μπορούν να κατασκευαστούν στο οικόπεδο.

12. Για τους όρους δόμησης στην τουρκοκρατία βλέπε Γ. Βελένης, *Ιστορικές τομές στη μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2300 χρόνια, Θεσ/νίκη 1985*, σσ. 17-31.

και σήμερα. Το υπόγειο θα έχει δύο παράθυρα και μία πόρτα, το ίδιο με το ισόγειο που θα έχει δύο χώρους με τις εισόδους τους. Η σκάλα ανόδου στον όροφο θα είναι εσωτερική ξύλινη. Ο όροφος θα περιλαμβάνει δύο δωμάτια με τις πόρτες τους, ένα μαγειρείο, μία θύρα για «απόπατο», που δεν συμπεριλαμβάνεται στη συμφωνία και μία πόρτα για τον εξώστη που θα κατασκευαστεί. Η πρόσοψη θα έχει πέντε παράθυρα, ενώ στο κτίριο θα υπάρχουν δύο καπνοδόχοι, μία για το μαγειρείο και μία για το κάτω πάτωμα. Ο «απόπατος», η τουαλέτα δηλαδή, σαν χώρος δεν υπήρχε στο εσωτερικό του Καστρινού σπιτιού. Τώρα στα Λιμενάρια βλέπουμε πως υπάρχει ως χώρος, όχι όμως μέσα στο κυρίως κέλυφος, αλλά περίπου ως προσθήκη.

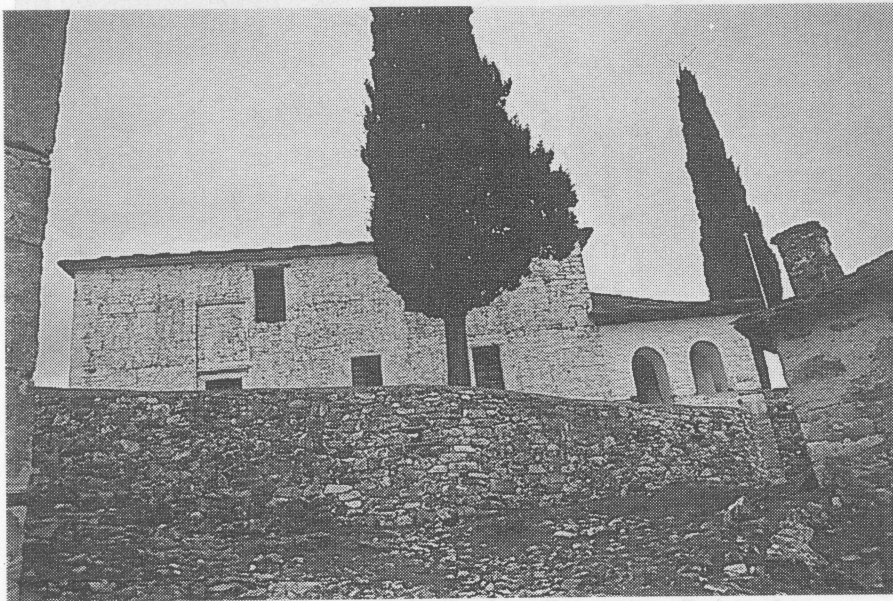
Ακολουθεί η περιγραφή των επιμέρους στοιχείων της οικοδομής. Τα δάπεδα των πατωμάτων θα γίνουν «μπετερμές»¹³. Οι σανίδες των πατωμάτων δηλαδή θα έχουν πατούρα στη μέση του πάχους τους για καλύτερη προσαρμογή. Βλέπουμε δηλαδή πως εγκαταλείπεται η απλή καρφωτή σανίδα που επέτρεπε τη σκόνη να περνά, ο παραδοσιακός δηλαδή τρόπος που ακολουθείται στο Κάστρο. Ο «μπετερμές» πρέπει να είναι ο πρόδρομος του «ραμποτέ».

Η οροφή του πάνω πατώματος θα γίνει όπως στην οικία Κρητικού. Η οροφή αυτή είναι ξύλινη, πολύ επιμελημένη. Τα διαχωρίσματα και των δύο πατωμάτων θα γίνουν «σουφά ντουμπιά», στο δε πάνω πάτωμα εντός των δύο δωματίων πάνω από το δάπεδο θα γίνει «δεύτερο σουφά ντουμπιά» για να μην καταστραφούν οι τοίχοι κατά την επαφή των εδρών τους. Ο όρος «σουφά ντουμπιά» σήμερα είναι άγνωστος στη Θάσο. Θα πρέπει να είναι είδος τσατμά, μία ελαφριά δηλαδή ξύλινη κατασκευή που σοβατίζεται. Ο όρος «δεύτερος σουφά ντουμπιά» ταιριάζει με το σημερινό σοβατεπί, το οποίο, καθώς σπάνια χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική, δε συναντάται στο Κάστρο. Θα πρέπει να διαδόθηκε η χρήση του συγχρόνως με την είσοδο του νεοκλασικισμού στο νησί. Τα εσωτερικά και τα εξωτερικά σουβατίσματα θα είναι όμοια με εκείνα της οικίας Κρητικού, άρα οι Καστρινοί αποβλέπουν σε νεοκλασική κατασκευή.

Τα παράθυρα θα έχουν όλα σίδερα. Τα κάτω θα έχουν κανάτια και τσερτσεβέδες, τα δε πάνω μόνο τσερτσεβέδες. Αναφέροντας κανάτια εννοεί απλά καρφωτά παντζούρια που ήδη χρησιμοποιούνταν στο Κάστρο για προστασία από το βραδινό κρύο και από τον ήλιο. Παντζούρια, γερμανικά όμως, έχει και το σπίτι Κρητικού. Οι δύο θύρες των δωματίων του πάνω πατώματος θα είναι μονόφυλλες, τεμαχιστές, δηλαδή νταμπλαδωτές, όπως συνηθίζονταν και στο

13. Ευχαριστώ τον παλιό μάστορα του Θεολόγου Μαθιό Αλυφαντή για τις πληροφορίες των παλιών οικοδομικών όρων.

Κάστρο. Η πρόσοψη προς τη θάλασσα του πάνω πατώματος θα είναι από λιθινο τσατμά πλάτους 0,25 μ., κατασκευή πολύ συνηθισμένη στο Κάστρο. Η στέγη θα γίνει με διπλή γρηπίδα, όπως στην εκκλησία του Αγ. Αθανασίου στο Κάστρο (φωτ. 1). Η επιστέγαση θα γίνει με πλάκα ένα μέτρο ολόγυρα και η υπόλοιπη με ευρωπαϊκά κεραμίδια. Η λύση αυτή της κάλυψης παρουσιάζει ενδιαφέρον. Μέχρι τώρα στο Κάστρο η στέγαση γινόταν μόνο με πλάκες, που όμως εξορύσσονταν δύσκολα από τα νταμάρια, που βρίσκονταν μακριά στα βουνά. Λαμβάνοντας υπ' όψη τη δύσκολη μεταφορά τους, προτείνεται μία οικονομική λύση, πλάκες μόνο ένα μέτρο ολόγυρα και η υπόλοιπη στέγη με ευρωπαϊκά κεραμίδια.

Φωτ. 1. Η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου στο Κάστρο (1804).

Ο Βασιλείος Χρήστου υποχρεώνεται να φροντίσει για όλα τα υλικά, πέτρες, οικοδομήσιμη ξυλεία, σανίδια, σίδερα, καρφιά, που απαιτούνται για την αποπεράτωση του κτίσματος. Η Κοινότητα θα προσφέρει μόνο τον ασβέστη, τις σκαπάνες, τα φτυάρια και το λοστό που θα απαιτηθούν. Ο Βασιλείος Χρήστου οφείλει να εκτελέσει με άκρα επιμέλεια και φιλοκαλία το καθήκον του, ώστε το κοινοτικό αυτό οικοδόμημα να οικοδομηθεί τέλειο ως προς τη στερεότητα και τον καλλωπισμό εσωτερικά και εξωτερικά.

Στη συνέχεια αναπτύσσονται οι οικονομικές παράμετροι του συμβολαίου.

Μελετώντας προσεκτικά το συμβόλαιο είναι φανερή η διαπίστωση ότι οι κάτοικοι έχουν εντυπωσιαστεί από τη νέα μορφολογία που χαρακτηρίζει το νεόκτιστο σπίτι του Γεωργίου Κρητικού (φωτ. 2). Το σπίτι αυτό είναι διώροφο με υπόγειο. Το ισόγειο είναι διαμορφωμένο σε κατάστημα, ενώ ο όροφος σε κατοικία. Η βόρεια και η νότια όψη του πλουτίζονται με κεντρικά μικρά μπαλκόνια. Η βορινή όψη προς τον παλιό δρόμο φέρει απομίμηση γωνιολίθων στα άκρα, ενώ υπάρχουν και άλλα νεοκλασσικά κοσμήματα. Χαρακτηριστική είναι η μπαλκονόπορτα με το ημικυκλικό υπέρθυρο και σπάνια η μορφή των παραθύρων της πρόσοψης με τα πολλά μικρά καΐτια.

Φωτ. 2. Το σπίτι του Γεωργίου Κρητικού στα Λιμενάρια (1898).

Εκτός από τη μορφολογία ενδιαφέρον στοιχείο του νέου σπιτιού ήταν το υπόγειο, το οποίο μπορούσε να δεχθεί όλες τις βοηθητικές χρήσεις ενός κτιρίου και να αφήσει τους δύο ορόφους ελεύθερους για κύρια χρήση. Υπόγειο ίσο με την κάτοψη του κτιρίου υπήρχε μόνο σ' ένα σπίτι στο Κάστρο, το οποίο είχε έτσι τρία πλήρη επίπεδα. Τα υπόλοιπα σπίτια ήταν διώροφα και μόνο δύο είχαν υπόγειο που αντιστοιχούσε σε προβολή μικρού τμήματος της κάτοψης ισογείου.

Ενδιαφέρουσα όμως είναι και η αναφορά στην εκκλησία του Αγ. Αθανά-

σίου του Κάστρου, το σημαντικότερο κτίριο του χωριού. Πρόκειται για τρίκλιτη μεταβυζαντινή βασιλική με ενιαία στέγη, γυναικωνίτη στον όροφο και στοά μπροστά από την πόρτα του ναού. Είναι τρισυπόστατη, κτίστηκε το 1804 και διασώζει πολλά αυθεντικά στοιχεία χρήσιμα για τη μελέτη της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Οι κάτοικοι είναι πολύ στενά δεμένοι μαζί της. Δύο φορές το χρόνο, στις γιορτές του Αγ. Αθανασίου, ιδιαίτερα στις 18 Ιανουαρίου, γίνεται μεγάλο πανηγύρι και οι κάτοικοι, παρά τις αντίξοες συνθήκες του χειμώνα, ανεβαίνουν στο Κάστρο για να τιμήσουν τον Άγιό τους. Γιορτή γίνεται και στις 2 Μαΐου.

Δύο είναι λοιπόν τα κτίρια που την εποχή αυτή εντυπωσιάζουν τους κατοίκους, η εκκλησία του Κάστρου και το σπίτι Κρητικού στα Λιμενάρια. Απομένει τώρα να δούμε πώς εφαρμόστηκε το συμβόλαιο.

Το πρώτο ερώτημα είναι αν σώζεται το κτίριο και ποιο είναι. Το σημερινό κοινοτικό κατάστημα είναι νέα κατασκευή. Παλιότερα η κοινότητα στεγαζόταν σε διώροφο οίκημα απέναντι από το σπίτι Κρητικού. Το κτίριο αυτό αρχικά αποδόθηκε από τους κατοίκους στο ζητούμενο, με το οποίο όμως καθόλου δεν έμοιαζε, λόγω μεγέθους και μορφής. Μια παλιά φωτογραφία κτιρίου του 1915¹⁴ (φωτ. 3), που βρέθηκε στα γραφεία του πολιτιστικού συλλόγου, βοήθησε στον εντοπισμό του. Πρόκειται για το παραδιπλανό από το προηγούμενο κτίριο, που ταιριάζει σ' αυτό του εγγράφου. Την εκδοχή αυτή επιβεβαίωσε και ο παλιός γραμματέας της Κοινότητας Άγγελος Σαμαράς με βάση τη μαρτυρία παλιότερου του στο αξίωμα. Πρόκειται για ένα διγωνιαίο κτίριο, που βρίσκεται στην παραλία του χωριού, με διαστάσεις 6×6,50 μ. και εμβαδό ορόφου 39 τ.μ. Είναι τριώροφο στην πρόσοψη και λόγω κλίσης διώροφο στην πίσω όψη. Το ύψος του στην πρόσοψη είναι 8,50 μ. Το ισόγειο έχει μία εξώπορτα και δύο παράθυρα εκατέρωθεν και είναι δίχωρο, πολύ αλλοιωμένο όμως. Ο πρώτος όροφος εξαιτίας της κλίσης του εδάφους αυλίζεται με νταμπλαδωτή εξώπορτα και φέρει στην πρόσοψη τρία παράθυρα. Διαβαίνοντας την εξώπορτα συναντούμε τρεις χώρους ομοίως αλλοιωμένους. Εξωτερική σκάλα τοποθετημένη στο βορινό πεζόδρομο μας οδηγεί στον πάνω όροφο που θα πρέπει να έχει την ίδια διαρρύθμιση με τον κάτω. Το χαρακτηριστικό εδώ είναι μία μικρή τουαλέτα, που προστίθεται εξωτερικά. Η πρόσοψη φέρει μικρό ξύλινο μπαλκόνι, ξύλινη υαλόθυρα και τέσσερα παράθυρα. Παράθυρο κλεισμένο σήμερα υπάρχει στον όροφο αυτό και στην ανατολική όψη. Ακόμη ένα παράθυρο υπάρχει στη βορινή όψη. Τα παράθυρα,

14. Ευχαριστώ τους Γιώργο Λαμπίρη και Άγγελο Σαμαρά για τη βοήθεια τους στον εντοπισμό του κτιρίου και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Λιμεναρίων για την πρόθυμη παραχώρηση του αρχείου παλιών φωτογραφιών του χωριού.

Φωτ. 3. Το κοινοτικό κατάστημα σε φωτογραφία του 1915. Το κτίριο βρίσκεται στα δεξιά της φωτογραφίας.

εκτός του ισογείου που είναι καινούργια, είναι στενά και ψηλά. Φέρουν φεγγίτες και είναι δίφυλλα ανοιγόμενα. Η γριπίδα είναι σοβατισμένη και έτσι δε φαίνεται ο τρόπος κατασκευής της. Ταινία ορίζει τη στάθμη του πάνω ορόφου που φέρει στα άκρα του απομίμηση ψευδοπαραστάδων. Τα στοιχεία αυτά είναι σοβατισμένα με τριφτό σοβά, σε αντίθεση με το σώμα του κτιρίου που φέρει άγριο σοβά, όπως συμβαίνει με το σπίτι Κρητικού. Αξιοσημείωτη είναι η συμμετρικότητα της πρόσοψης, η οποία δεν παρατηρείται στο παλιότερο σπίτι. Η επικάλυψη της στέγης γίνεται με ευρωπαϊκά κεραμίδια. Δύο καμινάδες υψώνονται στο δυτικό τμήμα της.

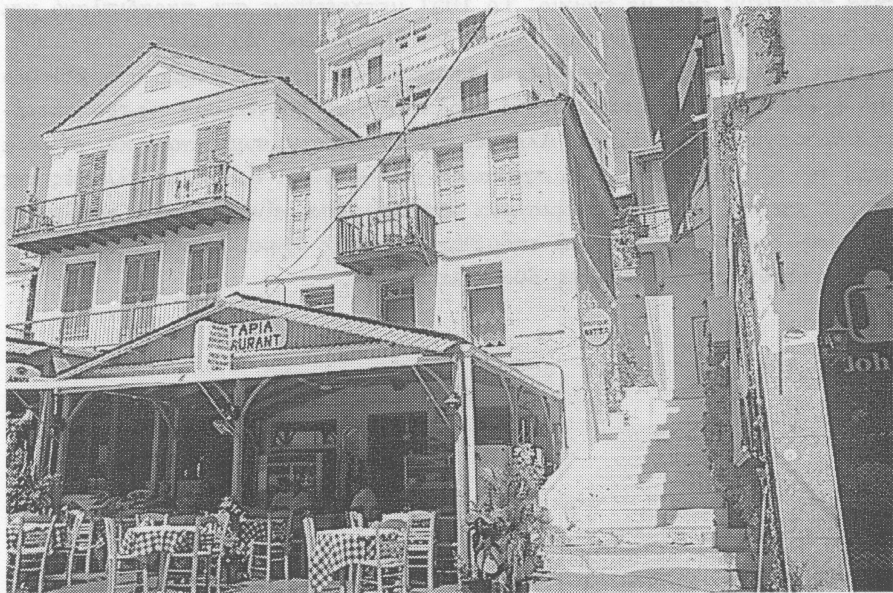
Εξετάζοντας τα υλικά κατασκευής του βλέπουμε ότι είναι τα παραδοσιακά της Θάσου, πέτρα και ξύλο. Το ενδιαφέρον είναι ότι ήδη χρησιμοποιείται ο ασβέστης. Το τούβλο δεν έχει εισαχθεί ακόμη, σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά κεραμίδια που εκτοπίζουν τις παραδοσιακές πλάκες.

Προκύπτει έτσι ένα κτίριο που σήμερα το κατατάσσουμε στα «λαϊκά νεοκλασσικά», στα κτίρια δηλαδή με μικτή μορφολογία, παραδοσιακή και απλοποιημένη νεοκλασσική. Συγκρίνοντάς το με το σπίτι Κρητικού εύκολα

καταλήγουμε ότι είναι φθηνότερο και απλούστερο στη μορφή από αυτό, με το οποίο δεν μοιάζει καθόλου.

Έχει ενδιαφέρον όμως να δούμε κατά πόσο εφαρμόστηκε το συμβόλαιο που μελετάμε.

Το κτίριο στη σημερινή του μορφή (φωτ. 4) καταλαμβάνει όλο το οικοπέδο, είναι όμως τριώροφο, με ύψος 8,50 μέτρ., ενώ το συμβόλαιο αναφέρει 7,50 μέτρ. και ένα επίπεδο υπόγειο, διατάξεις που ίσχυαν για όλους τους υπηκόους της τουρκικής επικράτειας από το 1864 και μετά, έτος που ίσχυσε ο καινούργιος οικοδομικός κανονισμός της Τουρκίας. Η υπέρβαση του επιτρεπόμενου υψομέτρου των οικοδομών ταλανίζει ως σήμερα τους οικισμούς της Θάσου. Στην προκειμένη περίπτωση η πιθανή δικαιολογία είναι η κλίση του εδάφους, που έχει σαν αποτέλεσμα οι δύο παράλληλοι δρόμοι του οικοπέδου να έχουν διαφορά μεγαλύτερη του ενός ορόφου. Άλλωστε το έτος αυτό¹⁵ τις οικοδομικές άδειες τις έδινε η δημογεροντία και καθώς το συγκεκριμένο κτίριο είναι κοινοτικό, είναι φανερό ότι η ίδια η δημογεροντία κατά την κατασκευή πήρε την απόφαση της υπέρβασης, υπέρβαση που πιθανόν δε θα επι-

Φωτ. 4. Το κτίριο στη σημερινή του μορφή.

15. Κ. Χιόνη, Ένα πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων των ετών 1902-4 από το Θεολόγο, «Θασιακά», τ. 2 (1985), σ. 94.

τρεπόταν σε ιδιωτικό κτίριο. Κατά την κατασκευή παραλήφθηκε και η εσωτερική σκάλα, ίσως γιατί είδαν επί τόπου τη δυνατότητα αυτονομίας του πάνω ορόφου με την κατασκευή εξωτερικής σκάλας από τον υπερυψωμένο βορινό πεζόδρομο. Τα υπόλοιπα κατασκευαστικά στοιχεία γενικά ικανοποιούν το συμβόλαιο. Υπάρχουν όμως και παρατυπίες. Τα παράθυρα του κάτω ορόφου δεν έχουν παντζούρια· ίσως γιατί στην πράξη είδαν πως ήταν δύσκολο να λειτουργούν σε συνδυασμό με τις σιδεριές. Ασυμφωνία υπάρχει και στην επικάλυψη, όπου δεν τοποθετήθηκαν πλάκες ένα μέτρο ολόγυρα. Διαφέρει και ο αριθμός των παραθύρων της πρόσοψης του πάνω ορόφου που είναι τέσσερα αντί πέντε. Πέντε όμως δε χωρούσαν.

Το τελικό αποτέλεσμα είναι μία κατασκευή που κόστισε 100 λίρες, 10.000 γρόσια δηλαδή, ποσό σοβαρό για την εποχή. Το ενδιαφέρον είναι ότι κτίστηκε σε 6 μήνες, χρονικό διάστημα που πολύ δύσκολα μπορεί να τηρηθεί σήμερα.

Το κτίριο στέγασε την Κοινότητα σίγουρα μέχρι την Κατοχή. Το 1926, επί Παγκάλου, απαγορεύτηκε η ιδιοκτησία των Κοινοτήτων και το κτίριο, για να μην κρατικοποιηθεί, παραχωρήθηκε στη Σχολική Εφορεία. Η Κοινότητα παρέμεινε εκεί με ενοίκιο. Το 1951 μεταφέρθηκε στο παραδιπλανό και από εκεί το 1961 στο νεότερο, δωρεά του Παρασκευά Μαλακόνη.

Οι διαφορές με το συμβόλαιο αποδεικνύουν ότι παλιότερα στο κτίσιμο των οικοδομών δε γινόταν σωστός σχεδιασμός με αποτέλεσμα τις τροποποιήσεις των σχεδίων επί τόπου. Αλλαγές και υπερβάσεις συμβαίνουν και σήμερα παρά τον πλήρη υποχρεωτικό σχεδιασμό των κτιρίων. Και αν οι αλλαγές της εποχής εκείνης, με τα περιορισμένα τεχνικά μέσα, είναι σήμερα αποδεκτές από μας, είναι σίγουρο ότι οι επόμενες γενιές θα δυσκολευτούν πολύ να δικαιολογήσουν τις αντίστοιχες δικές μας.